

TANIKLARIYLA TARAMA SÖZLÜĞÜ VERİLERİNE GÖRE UR- / VUR- FİİLİNİN DEYİMLEŞMİŞ BİRLEŞİK FİİLLERDEKİ KULLANIMLARI

Yeter TORUN ÖĞRETMEN*

Geliş Tarihi: Mart, 2017

Kabul Tarihi: Ağustos, 2017

Öz

İlk yazılı kaynaklardan itibaren Türkçenin sözcüğü içinde yer alan *ur-* / *vur-* fiili, Türkçenin tarihî gelişimi içinde gerek asıl fiil gerekse deyimleşmiş birleşik fiiller içinde kullanımı açısından Türkçenin sözcüğü zenginliklerinden birini oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Clauson, *ur-* fiilinin “kolun kullanımına bağlı olarak *yerleştirmek* (to put) ve *vurmak* (to strike)” olmak üzere iki anlamı olduğunu vurgulamış ve fiilin *yerleştirmek* anlamıyla kullanımının deyimleşmiş kullanımlarda yaygınlık gösterdiğini dile getirmiştir (1972: 194). *Ur-* fiilinin bu iki temel anlamından zaman içinde yeni yan anlamlar, soyut anlamlar kazandığı görülmektedir. Bir sözcüğün kazandığı yan ve soyut anlamları belirlemenin en iyi yolu, o sözcüğün eşdizimliliğinin irdelenmesidir. Bu çalışmada, Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’nde yer alan *ur-* / *vur-* fiilinin eşdiziminden oluşan deyimleşmiş birleşik fiiller üzerinde duruldu. *Ur-* / *vur-* fiilinin eşdiziminden oluşan deyimleşmiş birleşik fiiller ilk olarak *fiil-tamlayıcı* ilişkisi açısından değerlendirildi ve Türkçenin tarihî gelişimi içinde *fiil-tamlayıcı* ilişkisi açısından bir farklılık olup olmadığı belirlendi. İkinci olarak *ur-* / *vur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiiller eşdizimlilik açısından incelendi. *Ur-* / *vur-* fiilinin isim unsuruyla eşdizimi ilk olarak ismin kökenine göre ele alındı, buna göre ilgili kullanımlar *Türkçe isim + ur- fiili*, *Arapça isim + ur- fiili*, *Farsça isim + ur- fiili*, *yansıma ve diğer isimler + ur- fiili* şeklinde sınıflandırıldı. Ayrıca *ur-* fiilinin birlikte kullanıldığı ismin niteliğine göre de bir tasnif denemesi yapıldı. Bu çerçevede *insan bedeniyle ilgili isimler* (*el, ayak, baş, boyun, ağız, göz, kulak, yüz gibi*)+ *ur-*, *nesne isimleri + ur-*, *algı oluşturmaya yönelik eylemsiler / isimler + ur-*, *söz ve sesle ilgili isimler + ur-*, *sayırlıkla ilgili isimler + ur-*, *ısı ve ateşle ilgili isimler + ur-*, *yer ile ilgili isimler + ur-*, *yazı ve resimle ilgili isimler + ur-*, *hareket isimleri + ur-* ve *diğer isimler + ur-* başlıklarına yer verildi. Üçüncü olarak *ur-* fiilinin anlamlarına göre deyimleşmiş birleşik fiiller tasnif edildi. Ayrıca Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’nde yer alan *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiillerin Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki kullanımları fiil-tamlayıcı ilişkisi ve eşdizimlilik açısından karşılaştırıldı.

Anahtar Sözcükler: Sözcüğü, fiil, eşdizimlilik, deyimleşmiş birleşik fiil.

* Doç. Dr.; Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ytorun@cu.edu.tr.

**USAGES UR- / VUR- VERB IN IDIOMATIC COMPOUND VERBS
ACCORDING TO DATAS OF TANIKLARIYLA TARAMA
SÖZLÜĞÜ**

Abstract

The first written sources of Turkish language vocabulary contained within the ur - real in the historical development of Turkish verbs in terms of the use of Turkish language in the idiomatic compound verbs it became one of vocabulary richness has created and is creating. Clauson, ur - place of the arm depending on the usage of to put (put) and strike (to strike), stressing and he has expressed that it was prevalence of use of “put” at idiomatic uses. It has seen that it was gained new side and abstract meanings as these two basic meaning in time. Meanings of side and abstract of a word, that it won by the side best way to determine is to investigate cooccurrence. In this study, at *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* located in ur-/ vur- verb uses of cooccurrence was focused on the verbs, consisting of idiomatic compound verbs. Ur- / vur - verb is created idiomatic compound verbs in terms of relationship use of the verb-actant was evaluated and the Turkish language in the historical development in terms of relationship verb-actant differ in terms of whether was determined. Secondly, ur- / vur- verb is created idiomatic compound verbs was examined in terms of their uses of cooccurrence. Cooccurrence of ur- / vur- with nouns, the first it was discussed according to the origin of the noun, accordingly, *the Turkish origin noun + ur- / vur-*, *Arabic origin noun + ur- / vur -*, *Persian origin noun + ur- / vur -* and *from other origin nouns + ur - / vur-* in the form was classified. Also ur- / vur- the verb used with the noun according to the quality of a classification attempt was made. In this context, it was classified under headings of *nouns of the human body nouns (hand, foot, head, neck, mouth, eye, ear, face, such as) + ur-*, *object nouns + ur-*, *for creating perception with verbal / nouns + ur-*, *nouns with voice + ur-*, *nouns of related word and voice + ur-*, *disease-related nouns + ur-*, *nouns of related heat and fire + ur-*, *place-related nouns + ur-*, *nouns of related writing and picture + ur-*, *movement nouns + ur-*, *other nouns + ur-*. Third, the idiomatic compound verbs according to the meaning of ur- / vur- will be classified. Also, at *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* located, ur- / vur- is created, idiomatic compound verbs was compared with uses of Old Turkish and New Turkish interms of relationship verb-actant and cooccurrence.

Keywords: Vocabulary, verb, cooccurrence, idiomatic compound verb.

1.Giriş

Anlam bilgisiyle ilgili olarak dil araştırmacılarının sorduğu temel sorulardan biri *anlam nedir* sorusudur. Günay Karaağaç, anlamı “Beş duyu organıyla gerçekler dünyası olan doğadan edinilen algıların, dil yoluyla da saymacalardan oluşan yapay bir dünya olan dil ve düşünce dünyasından alınan bilgilerin kişinin önceki bilgileri ışığında yorumlanmış biçimi” (2013: 19); Doğan Aksan ise “Dilde birer ‘gösterge’ niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram” (1999: 48) olarak tanımlamışlardır. Howard Jackson bir sözcüğün anlamını oluşturan özellikleri “gerçek dünya ile olan ilişkisi, onunla taşıdığı bağlantıları, sözcüğünün diğer sözcüklerle olan ilişkileri ve bir cümle veya bir metin yapısı içinde diğer sözcüklerle olan

düzenli ilişkileri” şeklinde sıralamıştır (2016: 35). Anlamı “ bir dil biriminin iletmediği kavram, tasarım, düşünce” olarak tanımlayan İmer, Kocaman ve Özsoy, oluşma biçimlerine göre dil birimlerine yüklenen kavramsal değer doğrultusunda *gönderim anlamı (referential meaning)*, *sözcük anlamı*; dil birimlerinin birbirleriyle ilişkisinden oluşan *yapısal anlam*; sözcük-durum bağlamı ilişkisinden doğan *durumsal / konumsal anlam* terimlerinin kullanıldığını ifade etmişlerdir (2011: 25). Bu tanım ve tespitlerden dildeki anlamın ortaya çıkmasında *dış dünyanın algılanışı, gönderim, dil birimlerinin birbiriyle ilişkisi, bağlam, durum* gibi çok farklı etkenlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bir sözcüğün göndergesel anlamı *temel* ya da *düz anlam* olarak ifade edilmektedir (Aksan, 1999: 50; Jackson, 2016: 36). Ancak bir dildeki sözcüklerin anlamları sözcüğün yalnızca düz anlamıyla sınırlı kalmamaktadır. Dil kullanıcılarının yeni kavram ve durumları anlamlandırma sürecinde sözcüklerin yeni anlamlar kazanması söz konusu olmakta ve zaman içinde sözcükler çokanlamlı (polysemy) hâle gelmektedir. Sözcüklerin çokanlamlı dilsel yapılar olduğunu belirten Doğan Günay, çokanlamlılığın sıklık kavramıyla yakından ilgili olduğunu, sık rastlanan dil birimlerinde çokanlamlılığın daha yoğun görüldüğünü vurgulamış ve dilin kullanım düzleminde *bağlam ve durumun*, çokanlamlılığı dengelediğini ve anlam belirsizliğini giderdiğini dile getirmiştir (2007: 196). Türkçenin sözcük varlığı içinde yer alan ve sıkça kullanılan sözcüklerden biri olan *ur- / vur-* fiili de Türkçenin tarihi gelişimi içinde anlam değişimine uğrayarak çokanlamlılık kazanan sözcüklerden biridir.

Clauson, *ur-* fiilinin anlamıyla ilgili olarak sözcüğün en erken dönemden itibaren iki anlamı olduğunu ve bu her iki anlamın da kolun kullanımıyla ilgili olduğunu belirtmiştir. Buna göre sözcüğün ilk anlamı yükleme, yönelme veya bulunma durumuyla kullanılabilen *yerleştirmek (to put)*; ikinci anlamı ise yükleme durumuyla kullanılabilen (*birini veya bir şeyi) vurmak (to strike)*’tır. Fiilin *yerleştirmek* anlamı, deyimleşmiş kullanımlardaki anlamlara dayanmaktadır (1972: 194).

Türkçenin ilk ansiklopedik sözlüğü niteliğindeki *Divânu Lugati't-Türk*'te *ur-* fiili *vurmak, döğmek; koymak, yapmak; takmak* anlamlarında kullanılmıştır (Atalay, 1999: 694).

Hülya Arslan Erol *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri* adlı çalışmasında *ur-* fiilini anlam genişlemesine uğrayan sözcükler arasında değerlendirmiştir. Sözü edilen çalışmada *ur-* fiilinin farklı eserlerde kazandığı başlıca anlamlar ise *vurmak, çarpmak, atmak, (herhangi bir müzik aletini) çalmak, (kanun) çıkarmak, avlamak, basmak, batıcı veya kesici cisimleri saplamak, bildirmek, isabet ettirmek, dayamak, değdirmek, delmek, dikmek, doldurmak, dövmek, düzenlemek, emzirtmek, etkilemek, giydirmek, haykırmak, ilaç sürmek, ilaç yapmak, ilaçlamak, iltica etmek, inşa etmek, kesmek, koymak, kurmak, kuşanmak, nişan alarak atmak, oynatmak, öldürmek, saldırmak, ses çıkarmak, sığınmak, soymak, sürmek, sürtmek,*

takınmak, takmak, terk etmek, vazetmek, yağmalamak, yaralamak, yerleştirmek, yüklemek olarak ifade edilmiştir (2008: 566). Arslan Erol'un çalışmasından *ur-* fiilinin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde çokanlamlılık taşıyan fiillerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'nde *ur-* fiiline: 1. *Vurmak, çarpmak.* 2. *baskın yapmak, gasp ve yağma etmek* 3. *Belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak.* 4. *Giydirmek, giyinmek, takmak* 5. *Vazetmek, koymak.* 6. *Sokmak, batırmak, delmek, yaralamak.* 7. *Nişan alarak atmak.* 8. *İfade etmek, beyan etmek, bildirmek.* 9. *Sürmek.* 10. *Etkilemek* anlamları verilmiştir (TTS VI, 1972: 3967).

Güncel Türkçe Sözlük'te *vur-* fiiline: (-e) 1. *Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak* 2. (-i) *Ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca çarpmak.* 3. *Etkisi bir yere kadar uzanmak.* 4. *Duyulmak, hissedilmek.* 5. *Üzerinde görünmek, üzerine düşmek, yansımak, aksetmek.* 6. *Olumsuz yönde etkilemek.* 7. (-i, -e) *Hızla değmek, çarpmak.* 8. *Sürmek.* 9. *Takmak, koymak, bağlamak.* 10. *Bağlama, ilişkilendirmek.* 11. *Olduğundan başka biçimde görünmek.* 12. (nsz) *Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.* 13. (nsz) *Uygulamak, basmak, koymak.* 14. *Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak.* 15. (-i) *Amaçladığı şeye rast getirmek.* 16. (-i) *Hızla çarpmak.* 17. (-i) *Silahla yaralamak, öldürmek.* 18. *Dokunmak, hasta etmek.* 19. (nsz) *Soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek.* 20. (nsz) *Kalp, vuru durumunda olmak, çarpmak.* 21. *Piyango vb. çıkmak, isabet etmek.* 22. (-i) *Desteklemek, dayamak.* 23. *Çıkmak.* 24. *Sırtına, omzuna yerleştirmek.* 25. *Bir şeyi başka bir şey üzerine koymak.* 26. *Tavla oyununda pulu kırmak.* 27. *mec. Manevi olarak yaralamak.* 28. *argo İçki içmek.* 29. *argo Kadeh tokuşturmak.* 30. (-i) *argo Herhangi bir biçimde haksız yoldan para almak, soymak.* 31. (-i, -e) *mat. Çarpma işlemi yapmak* anlamları verilmiştir (www.tdk.gov.tr / Güncel Türkçe Sözlük).

Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından itibaren kullanılan *ur-* / *vur-* fiilinin anlam alanının Eski Türkçeden günümüz Türkçesine genişlediği ve fiilin farklı bağlamlarda yeni anlamlarla çokanlamlılık boyutunun arttığı görülmektedir. Bir sözcükteki anlam değişmelerinin en iyi gözlemlendiği yapılardan biri, o sözcüğün deyimleşmiş yapılardaki eşdizimidir. Bu çerçevede bu çalışmanın örneğini *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*'nde yer alan *ur-* / *vur-* fiilinin eşdiziminden oluşan deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturmaktadır. *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*'nde fiilin yaygın olarak *ur-* biçimine rastlanması bakımından çalışmanın inceleme bölümlerinde yalnızca *ur-* biçimi kullanılmıştır. İncelemede *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş yapılar; fiil-tamlayıcı ilişkisi, eşdizimlilik, *ur-* fiilinin anlam özellikleri açısından ele alınmış ve *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiillerin Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki kullanımları karşılaştırılmıştır.

2.Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Açısından *Ur-* Fiiliyle Oluşturulan Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'nde (TTS'de) *ur-* fiilinin kullanıldığı deyimleşmiş birleşik fiillere, fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından bakıldığında 69 deyimleşmiş birleşik fiilde *ur-* fiili eksiz yükleme durumundaki tamlayıcıyla birlikte kullanılmıştır. 6 örnekte *ur-* fiili ekli yükleme durumundaki tamlayıcı ile; 23 deyimleşmiş birleşik fiilde *ur-* fiili yönelme durumundaki tamlayıcı ile birlikte kullanılmıştır. TTS'de *ur-* fiilinin kullanıldığı deyimleşmiş birleşik fiillerde bulunma ve çıkma durumundaki tamlayıcılarla fiilin kullanımına hiç rastlanmamıştır.

Eksiz Yükleme Durumdaki İsim + *Ur-*: *Ad urmak, avurt urmak, azvana urmak, bağda urmak, balk urmak, baş urmak, buz urmak, caru urmak, cilve urmak, çarh urmak, çav urmak, çimtik urmak, çök urmak, çölmek urmak, dem urmak, depme urmak, depük urmak, dırnağ urmak, döğün urmak, el ayak urmak, el urmak, feryad urmak, fing urmak, gök urmak, göz urmak, gün urmak, hey urmak, him urmak, il urmak, kadem urmak, kalem urmak, kanat urmak, kıymet urmak, kıynak urmak, kulak urmak, kusgun urmak, külâh urmak, laf urmak, lâkab urmak, ling urmak, mesel urmak, mühür urmak, nara urmak, nişan urmak, od urmak, otağ urmak, patat urmak, poca urmak, rakam urmak, raks urmak, resim urmak, saç urmak, sağ urmak, sancak urmak, süci urmak, şabla urmak, şalaka urmak, tabanca urmak, tekye urmak, takla urmak, top urmak, uyan urmak, ün urmak, yaku urmak, yanbaşı urmak, yara urmak, yemin urmak, yol urmak, yüz urmak.*

Ekli Yükleme Durumundaki İsim + *Ur-*: *Boynunu / boynun urmak, elini urmak, kendüyi urmak, lafın urmak, terkini / terkin urmak, yolunu / yolun urmak.*

Yönelme Durumundaki İsim + *Ur-*: *Ateşe urmak, ağılara urmak, başına urmak, bilmeze urmak, çölmeğe urmak, delüye urmak, divara urmak, görmeze urmak, gözüne urmak, heye urmak, ipe urmak, işitmeze urmak, ocağa urmak, oda urmak, uyura urmak, ölüye urmak, ölürlüğe urmak, özünü bilmeze urmak, talava urmak, tığa urmak, üzerin urmak (üzerine uğramak), yakaya urmak, zindana urmak / vurmak.*

3. Eşdizimlilik Açısından *Ur-* Fiiliyle Oluşturulan Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

3.1. İsim Unsurunun Kökeni Açısından *Ur-* Fiilinin Eşdizimi

Birlikte kullanıldığı isimlere köken açısından bakıldığında *ur-* fiilinin 64 örnekte Türkçe, 15 örnekte Arapça, 18 örnekte Farsça, 1 örnekte İtalyanca isimle ve 8 örnekte ise yansımalarından oluşan isimlerle eşdizimli olduğu görülmektedir.

3.1.1. Türkçe İsim + Ur-: *Ad urmak, ağılara urmak, avurt urmak, ayağına balta urmak, ayağına baş urmak, bağda urmak, barmağa dış urmak, baş / başına urmak, bilmeze urmak, biri birine urmak, boynun / boynunu urmak, buz urmak, çav urmak, çimtik urmak, çök urmak, çömlek / çölmeğe urmak, delüye urmak, depme urmak, depük urmak, dırnağ urmak, dış urmak, döğün urmak, el / elini urmak, el ayak urmak, elin epeğine urmak, gök urmak, görmeze urmak, göz / gözüne urmak, gün urmak, il urmak, ipe urmak, işitmeze urmak, kanat urmak, kendüyi urmak, kıynak urmak, kulak urmak, kusgun urmak, ocağa urmak, od / oda urmak, otağ urmak, ölürlüğe urmak, ölüye urmak, özünü bilmeze urmak, saç urmak, sañ urmak, sancak urmak, süci başına / süci urmak / vurmak, tabanca / tapanca urmak, takla urmak, talava urmak, top urmak, uyan urmak, uyura urmak, ün urmak, üzerin urmak, yakaya urmak, yaku urmak, yanbaşı urmak, yara urmak, yol / yolun / yolunu urmak, yüz / yere yüz / yüzün yer / yüzün yere / yüz toprağa urmak, yüzüne göre tabanca urmak.*

3.1.2. Arapça İsim + Ur-: *Cilve urmak, him urmak, kadem urmak, kalem urmak, kıymet urmak, lâkab urmak, mesel urmak, na'ra urmak, rakam urmak, raks urmak, resim urmak, şazılık nevbetin urmak, tekye urmak, terkin / terkini urmak, yemin urmak.*

3.1.3. Farsça İsim + Ur-: *Ateşe urmak, azvana urmak, caru urmak, çarh urmak, dem urmak, divara urmak, feryad urmak, külâh urmak, laf / lafin urmak, ling urmak, mühür urmak, nişan urmak, şazılık nevbetin urmak, özünü hıraya urmak, tığa urmak, zindana urmak.*

3.1.4. Yansıma ve Diğer İsimler + Ur- : *Balk urmak, fîng urmak, hey / heye urmak, patat urmak, poca (İt. poggia) urmak, şabla / şapla / şaplama urmak, şalaka urmak.*

3.2. İsim Unsurunun Niteliğine Göre Ur- Fiilinin Eşdizimi

Bu bölümde *ur-* fiiliyle kullanılan isimlerin taşıdıkları ortak niteliklere göre deyimleşmiş birleşik fiiller 10 başlık altında değerlendirilmiştir.

3.2.1. İnsan Bedeniyle İlgili İsimler + Ur-

İnsan bedeni ile dil arasındaki ilişki, bilişsel dilbilimi çalışmalarında üzerinde durulan konulardan biridir. Birçok atasözü, deyim ve kalıp ifadelerde insan bedeniyle ilgili sözlerin kullanılmış olması bilişsel düzlemdeki soyutlamalarda dil-beden ilişkisinin önemini göstermektedir (Yüceol Özezen-Ördem, 2014). Bu bağlamda temelde *kol* ile ilgili olan *ur-* fiilini insan bedeniyle ilgili isimlerle eşdizimi açısından inceledik. Buna göre *ur-* fiilini *el*, *ayak*, *baş / boyun*, *yüz* isimleriyle ve bu isimlerle ilgili sözcükleriyle eşdizimine göre sınıflandırdık:

El ve El ile İlgili İsimler + Ur-: El ve eldeki diğer organ adları olan *barmak*, *dırnağ* ve *kıynak* isimleriyle *ur-* fiili birlikte kullanılmıştır: *Barmağa diş urmak*, *dırnağ urmak*, *el ayak urmak*, *el / elini urmak*, *kıynak urmak*.

Ayak ve Ayak ile İlgili İsimler + Ur-: *Ayak* ve *kadem* sözcükleriyle *ur-* fiili eşdizimlidir: *Ayağına balta urmak*, *ayağına baş urmak*, *el ayak urmak*, *kadem urmak*.

Baş ve Boyunla İlgili İsimler + Ur-: *Baş* ve *boyun* sözcükleriyle *ur-* fiilinin birlikte kullanıldığı görülmektedir: *Ayağına baş urmak*, *baş urmak*, *başına urmak*, *süci başına urmak*, *boynun / boynunu urmak*.

Yüz ve Yüzdeki Organ İsimleri + Ur-: *Yüz* ismi ve yüzde yer alan diğer organ isimleri olan *avurt*, *diş*, *eşek*, *göz* ve *kulak* isimleriyle *ur-* fiili eşdizimlilik göstermektedir: *Yüz urmak*, *avurt urmak*, *barmağa diş urmak*, *elin epeğine urmak*, *göz / gözüne urmak*, *kulak / kulağ / kulak urmak*.

3.2.2. Nesne İsimleri + Ur-

Balta, *buz*, *çömlek*, *ip*, *kusgun*, *otağ*, *saç*, *sancak*, *süci*, *top*, *uyan (gem, dizgin)* isimleriyle *ur-* fiili birlikte kullanılmıştır: *Ayağına balta urmak*, *buz urmak*, *çölmek / çömleğe urmak*, *ipe urmak*, *kusgun (eyer) urmak*, *otağ urmak*, *saç urmak*, *sancak urmak*, *süci/süci başına urmak*, *top urmak*, *uyan urmak*.

3.2.3. Algı Oluşturmaya Yönelik Eylemsiler / İsimler + Ur-

İçerisinde *ur-* fiilinin yer aldığı *sıfat-fiil eki almış eylemsi / isimler + yönelme durumu + ur-* yapısı, öyle olmadığı hâlde öyleymiş gibi bir algı oluşturmaktadır: *Bilmeze urmak*, *ağlara urmak*, *görmeze urmak*, *işitmeze urmak*, *özünü bilmeze urmak*, *uyura urmak*, *delüye urmak*, *ölüye urmak*, *ölürlüğe urmak*.

3.2.4. Söz ve Sesle İlgili İsimler + Ur-

Kavram alanı olarak söz ve sesle ilgili olan *ad*, *azvana*, *caru*, *çav*, *feryad*, *hey / heye*, *nara*, *ün*, *lakab*, *mesel* ve *yemin* isimleriyle *ur-* fiili eşdizimlidir: *Ad urmak*, *azvana urmak*, *caru urmak*, *çav urmak*, *feryad urmak*, *hey / heye urmak*, *nara urmak*, *ün urmak*, *lâkab urmak*, *mesel urmak*, *yemin urmak*.

3.2.5. Sayrılıkla İlgili İsimler + Ur-

Sayrılıkla ilgili sözlerden *döğün*, *sağ*, *yara*, *yaku* ile *ur-* fiili eşdizimlidir: *Döğün urmak*, *sağ urmak*, *yara urmak*, *yaku urmak*.

3.2.6. Isı ve Ateşle İlgili İsimler + Ur-

Isı ve ateşle ilgili sözlerden *balk*, *gün*, *od* ve *ocak* ile *ur-* fiilinin eşdizimine rastlanmaktadır: *Balk urmak*, *gün urmak*, *od / oda urmak*, *ocağa urmak*.

3.2.7. Yer ve Yerle İlgili İsimler + Ur-

Yer bildiren isimlerden *toprak*, *yer*, *yol*, *il* ve *üzeri* ile *ur-* fiili eşdizimlidir: *Yakaya urmak*, *yüz toprağa urmak*, *yüzün yer / yere urmak*, *yol / yolun / yolunu urmak*, *il urmak*, *talava urmak*, *üzerin urmak*.

3.2.8. Yazı ve Resimle İlgili İsimler + Ur-

Kavram alanı olarak yazı ve resimle ilgili *kalem*, *rakam*, *resim* ve *gök* isimleriyle *ur-* fiilinin eşdizimli olduğu görülmektedir: *Kalem urmak*, *rakam urmak*, *resim urmak*, *gök urmak*.

3.2.9. Hareket İsimleri + Ur-

Ayak, el ve beden ile yapılan hareketleri karşılayan isimlerden *bağda*, *çimtik*, *çök*, *depme*, *depük*, *raks*, *şabla / şapla / şaplama*, *şalaka*, *tabanca*, *takla*, *tekye*, *terk* ile *ur-* fiili eşdizimlilik oluşturmuştur: *Bağda urmak*, *çimtik urmak*, *çök urmak*, *depme urmak*, *depük urmak*, *raks urmak*, *şabla / şapla / şaplama urmak*, *şalaka (tekme) urmak*, *tabanca (tokat) urmak*, *takla urmak*, *tekye urmak (tekye: A.: Dayanma, yaslanma)*, *terkin / terkini urmak (terk a. Terk, bırakma)*.

3.2.10. Diğer İsimler + Ur-

Aşağıdaki kullanımlarda *ur-* fiili farklı nitelikteki isimlerden *kanat*, *biri biri*, *kendü* ve *kıymet* sözleriyle eşdizimlidir: *Kanat urmak*, *biri birine urmak*, *kendüyi urmak*, *kıymet urmak*.

4. Ur- Fiiline Yüklenen Anlamalara Göre Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

TTS’de belirlediğimiz *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiilleri, *ur-* fiilinin belirttiği anlama göre sınıflandırdığımızda 33 anlam belirledik. Bu kullanımlarda *ur-* fiilinin birlikte kullanıldığı isme bağlı olarak anlam çeşitliliğine / genişlemesine uğradığı görülmektedir. Buna göre *ur-* fiilinin ilgili deyimleşmiş birleşik fiilde kazandığı anlama göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur:

<i>ur-</i> fiilinin anlamları	Anlam alanıyla ilgili deyimler
Vurmak, çarpmak	<i>çimtik urmak / çök urmak / dem urmak / depme urmak / depük urmak / divara urmak / el ayak urmak / kanat urmak / mühür urmak / patat urmak / poca urmak / şabla urmak, (şapla urmak, şaplama urmak) / şalaka urmak / şazılık nevbetin urmak / tabanca urmak, (tabanca vurmak, tapanca urmak) / yakaya urmak / yaku urmak / yanbaşı urmak</i>

Baskın yapmak, gasp ve yağma etmek	<i>biri birine urmak /il urmak /kendüyi urmak / talava urmak / üzerin urmak</i>
Belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak	<i>azvana urmak / caru urmak / çav urmak / feryad urmak / hey / heye urmak / nara urmak / ün urmak</i>
Giydirmek, giyinmek, takmak	<i>bağda urmak / başına urmak / ipe urmak / kusgun urmak / külâh urmak / uyan urmak</i>
Vazetmek, (ad) koymak	<i>ad urmak / lâkab urmak</i>
Sokmak, batırmak, delmek, yaralamak	<i>barmağa diş urmak / dirnağ urmak / döğün urmak (döğün vurmak) / kıynak urmak / tığa urmak / yara urmak</i>
İfade etmek, beyan etmek, bildirmek	<i>avurt urmak / af urmak / lafın urmak / mesel urmak / özünü huraya urmak / yemin urmak / yüz urmak</i>
Sürmek, dokunmak, kapanmak	<i>ayağına baş urmak / el urmak, (elini urmak) / elin epeğine urmak / gözüne urmak / yüz urmak, (yere yüz urmak, yüzün yere urmak, yüz toprağa urmak, yüz yer komak, yüz yere koymak)</i>
Tesir etmek / etkilemek	<i>sağ urmak / süci urmak (süci başına urmak)</i>
... gibi görünmek, ...gibi görmek, ... gibi yapmak	<i>ağlara urmak / bilmeze urmak / deliye urmak / görmeze urmak / işitmeze urmak / ölürlüğe urmak / ölüye urmak / özünü bilmeze urmak / uyura urmak</i>
Yakmak	<i>ateşe urmak / gün urmak / ocağa urmak / od urmak / oda urmak</i>
Engellemek	<i>ayağına balta urmak</i>
Saçmak	<i>balk urmak</i>
Eğilmek, saygı göstermek	<i>baş urmak</i>
Kesmek, öldürmek	<i>boynunu / boynun urmak</i>
Kaymak	<i>buz urmak</i>
Gösteriş yapmak	<i>cilve urmak</i>
Dönmek, sema etmek	<i>çarh urmak</i>
Gezip dolaşmak	<i>fing urmak</i>
Bakmak	<i>göz urmak</i>
Kurmak, dikmek	<i>him urmak / otağ urmak /sancak urmak</i>
Başlamak	<i>kadem urmak</i>
Yazmak, bezemek, nakış, resim yapmak	<i>kalem urmak / rakam urmak / resim urmak / gök urmak</i>
Değer biçmek	<i>kıymet urmak</i>
Dinlemek	<i>kulak / kulağ / kulah urmak</i>
Yürüme	<i>ling urmak</i>
Oynamak	<i>raks urmak</i>
Dayanmak, yaslanmak	<i>tekye urmak / vurmak</i>
Terketmek, vazgeçmek	<i>terkini / terkin urmak</i>
Fırlatmak, atmak	<i>top urmak</i>
Yönelmek, gitmek	<i>yüz urmak</i>
Davranmak	<i>yüzüne göre tabanca urmak</i>
(Bir şeyi, bir kimseyi) Yerleştirmek / koymak	<i>çölmeğe urmak / çölmek urmak / nişan urmak / saç urmak / zindana urmak, (zindana vurmak)</i>

5.Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'ndeki Ur- Fiiliyle Oluşturulan Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesindeki Kullanımları

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'nde yer alan *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiillerin Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesiyle karşılaştırmasını yapmak için Eski Türkçe dönemiyle ilgili Serkan Şen'in *Eski Türkçenin Deyim Varlığı (ETDV)*, Türkiye Türkçesiyle

ilgili olarak da Deniz Öztürk'ün *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller (TTAKDBF)* adlı çalışmalarında yer alan kullanımlar esas alınmıştır.

Türkçenin farklı dönemlerine özgü çalışmalarda *ur-* / *vur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiillere fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından bakıldığında Eski Türkçeden günümüze her üç dönemde de *ur-* / *vur-* fiilli deyimlerin eksiz yükleme durumundaki tamlayıcılarla birlikte kullanıldığı görülmektedir: *At ur-* , *çerig ur-*, *elig ur-*, *iş ur-*, *köñül ur-*, *minnet ur-*, *mün ur-*, *öd ur-*, *öñdi ur-*, *sakış ur-*, *sav ur-*, *törü ur-*, *ul ur-*, *yala ur-*, *yala yanku ur-*, *yüz ur-*... (ETDV); *ad ur-*, *avurt ur-*, *azvana ur-*, *bağda ur-*, *balk ur-*, *baş ur-*, *buz ur-*, *caru ur-*, *cilve ur-*, *çarh ur-*, *çav ur-*, *çimtik ur-*, *gün ur-*, *il ur-*, *lâkab ur-*, *ling ur-*, *mesel ur-*, *mühür ur-*, *nara ur-*, *nişan ur-*, *ün ur-*, *yara ur-*, *yol ur-*... (TTS); *baş vur-*, *damga vur-*, *dem vur-*, *el vur-*, *güneş vur-*, *nakış vur-*, *nara vur-*, *sekte vur-*, *volta vur-*, *yalpa vur-*... (TTAKDBF). Fiilin ekli yükleme durumundaki az sayıdaki kullanımına ise sadece TTS'de ve TTAKDBF rastlanmaktadır: *Boynunu ur-*, *elini ur-*, *kendüyi ur-*, *terkini ur-*, *yolunu ur-* (TTS); *bıçağı ağızdan vur-*, *dünyayı vur-*, *turnayı gözünden vur-*, *yolunu vur-* (TTAKDBF).

Yalnızca Eski Türkçe döneminde *ur-* / *vur-* fiilinin bulunmalı tamlayıcıyla kullanımı mevcutken; TTS'de ve Türkiye Türkçesi sözvarlığında fiilin bulunmalı tamlayıcıyla kullanımı görülmemektedir: *Başinta ur-*, *elginte ur-*, *töpüde ur-* (ETDV).

Yönelmeli tamlayıcıyla kullanımı açısından *ur-* fiilinin Eski Türkçenin sözvarlığı içinde yönelmeli tamlayıcıyla kullanımına rastlanmazken, TTS ve Türkiye Türkçesi sözvarlığında fiilin yönelmeli tamlayıcıyla kullanımının yaygın olduğu görülmektedir: *Ağlara ur-*, *ateşe ur-*, *ayağına balta ur-*, *ayağına baş ur-*, *barmağa diş ur-*, *başına ur-*, *bilmeze ur-*, *biri birine ur-*, *çölmeğe ur-*, *delüye ur-*, *ipe ur-*, *ocağa ur-*, *zindana ur-*, ... (TTS); *açığa vur-*, *ağzına kilit vur-*, *akla vur-*, *ateşe vur-*, *başına beynine vur-*, *başına vur-*, *birbirine vur-*, *burnuna vur-*, *dalgınlığa vur-*, *demire vur-*, *dışa vur-*, *eşkiyalığa vur-*, *hesaba vur-*, *meydana vur-*, *mollalığa vur-*, *naza vur-*, *ortaya vur-*, *ölçüye vur-*, *şakaya vur-*, *yola vur-*, *yüzsüzlüğe vur-*, *yüzüne vur-* (TTAKDBF).

Fiilin çıkmalı tamlayıcıyla kullanımına ise yalnızca Türkiye Türkçesi sözvarlığında rastlanmaktadır: *Arkadan vur-*, *içten vur-*, *bıçağı ağızdan vur-*, *turnayı gözünden vur-* (TTAKDBF).

Fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından *ur-* / *vur-* fiilinin durumunu göstermek için oluşturulan aşağıdaki tablodan, fiilin Türkçenin her döneminde eksiz yükleme durumundaki tamlayıcıyla kullanımının olduğu anlaşılmaktadır. Fiilin ekli yükleme ve yönelme durumundaki tamlayıcılarla kullanımının TTS ve Türkiye Türkçesi sözvarlığında; bulunma durumundaki

tamlayıcıyla kullanımının Eski Türkçenin sözcük varlığında; çıkma durumundaki tamlayıcıyla kullanımının ise Türkiye Türkçesi sözcük varlığında olduğu görülmektedir:

Fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından <i>ur-</i> / <i>vur-</i> fiili			
Durum	ETDV	TTS	TTAKDBF
Eksiz yükleme durumu	+	+	+
Ekli yükleme durumu	-	+	+
Yönelme durumu	-	+	+
Bulunma durumu	+	-	-
Çıkma durumu	-	-	+

Türkçenin farklı dönemlerinde *ur-* / *vur-* fiilinin Türkçe kökenli sözcükler yanında, ödünç sözcüklerle de eşdizimli olduğu görülmektedir. Sözcüklerin nitelikleri açısından bakıldığında Türkçenin her döneminde *ur-* / *vur-* fiilinin organ adlarından *baş*, *el* ve *yüz* isimleriyle birlikte kullanıldığı görülmektedir: *Başinta ur-*, *elginte ur-*, *elig ur-*, *yüz ur-* (ETDV); *baş ur-*, *el / elini ur-*, *yüz ur-* (TTS); *başına vur-*, *baş vur-*, *el vur-*, *yüzüne vur-* (TTAKDBF).

<i>ur-</i> / <i>vur-</i> fiilinin organ adlarıyla eşdizimi			
ORGAN ADI	ETDV	TTS	TTAKDBF
adak / ayak	-	+	-
baş	+	+	+
barmak	-	+	-
boyun	-	+	-
burun	-	-	+
dırnak	-	+	-
el	+	+	+
göz	-	+	-
kulak	-	+	-
kalp	-	-	+
yürek	-	-	+
yüz	+	+	+

Fiilin eşdizimliliğinde dikkat çeken diğer bir nokta ise algı oluşturmaya yönelik kullanımlarının yalnızca TTS ve Türkiye Türkçesi sözcük varlığında bulunurken Eski Türkçenin sözcük varlığı içinde bu tür kullanımlarına rastlanmamasıdır: *Bilmeze ur-*, *deliye ur-*, *görmeze ur-*, *işitmeze ur-*, *ölüye / ölürlüğe ur-* (TTS); *dalgınlığa vur-*, *eşkiyalığa vur-*, *kahbeliğe vur-*, *işi alaya vur-*, *mollalığa vur-*, *şakaya vur-*... (TTAKDBF).

TTS ve Türkiye Türkçesi sözcük varlığında *ur-* / *vur-* fiilinin aynı isimle kullanımında, Türkiye Türkçesi sözcük varlığında *ur-* / *vur-* fiilinin yerini, fiilinin kazandığı anlamları ifade eden fiillerden biri almıştır:

TTS	TT Sözcük Varlığı
ad ur-	ad koy- / ad tak- / ad ver-
çimdik ur-	çimdik at-
el ur-	el at-
fiing ur-	fiing at-
göz ur-	göz at-
kulak ur-	kulak ver-
lakab ur-	lakap tak-

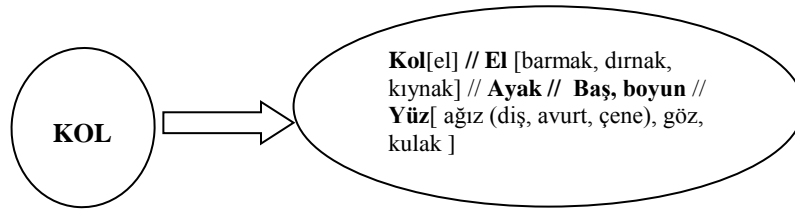
tepme / tepük ur-	tekme at-
top ur-	top at-
yüz ur-	yüz sür-

6. Değerlendirme ve Sonuç

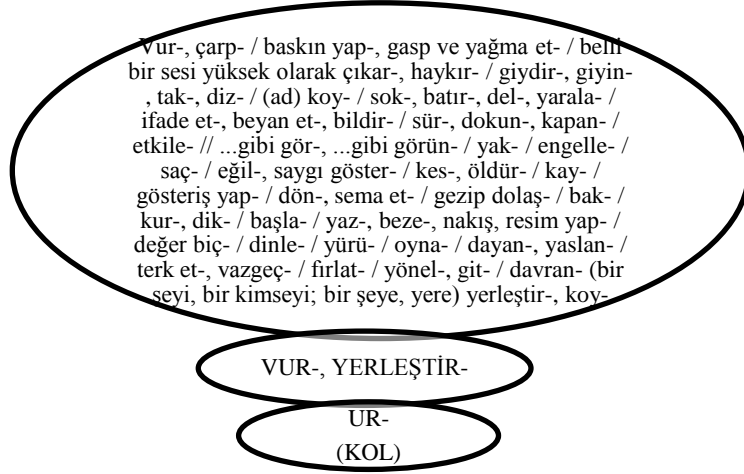
TTS'de *ur-* fiiliyle oluşturulan fiillere fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından bakıldığında fiilin eksiz yükleme durumu, ekli yükleme durumu ve yönelme durumundaki isimlerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. *TTS*'de *ur-* fiilinin tamlayıcılarla kullanımında dikkat çeken noktalardan biri; fiilin aynı isimle, ancak farklı tamlayıcıyla kullanımının anlam farklılaşmasına neden olmasıdır. Buna göre *ur-* fiilinin *baş*, *çömlek*, *göz*, *laf* ve *od* isimlerinin eksiz yükleme durumundaki kullanımları ile yönelme veya ekli yükleme durumlarındaki kullanımları fiilin geçişlilik-geçişsizlik durumunu belirlemekte veya anlam farklılığı yaratmaktadır: *Baş ur-*: Baş eğmek, saygıyla eğilmek // *başına ur-*: 1. Başına giymek. 2. Başına giydirmek; *çölmek ur-*: Yemek pişirmek için ocağa tencere koymak // *çölmeğe ur-*: Çömleğe, tencereye koymak; *göz ur-*: Dikkatle bakmak, göz koymak // *gözüne ur-*: Gözüne sürmek; *laf ur-*: Yüksekten atmak, atıp tutmak, böbürlenmek, övünmek // *lafın ur-*: Sözünü etmek; *od ur-*: Ateşlemek, ateş vermek // *oda ur-*: Ateşe atmak, yakmak.

TTS'de *ur-* fiiliyle birlikte kullanılan isimlerin kökenine göre değerlendirme yapıldığında atasözü ve deyimlerde Türkçe sözcüklerin daha sık tercih edilmesi sonucunu doğrular şekilde *ur-* fiiliyle birlikte kullanılan isimler yaygın olarak Türkçe sözcüklerden oluşmaktadır. Az sayıda örnekte *ur-* fiilinin Arapça ve Farsça sözcükle birlikte kullanıldığı görülürken yalnızca bir örnekte fiilin İtalyanca sözcükle birlikte kullanımına rastlanmaktadır. Bunların dışında fiil, çok az örnekte yansıma sözcüklerle birlikte kullanılmıştır.

TTS'de *ur-* fiili birlikte kullanıldığı isimlerin niteliklerine göre değerlendirildiğinde insan bedeniyle ilgili isimlerle eşdizimliliği dikkat çekmektedir. Fiilin temel anlamlarının *kol* ile ilgili olduğu düşünüldüğünde zaman içinde bedenin diğer uzuvlarının da *ur-* fiilinin *kol* ismiyle ilgili anlam alanları içine dâhil olduğu anlaşılmaktadır:

Anlam özelliklerine göre yapılan tasnif doğrultusunda *ur-* fiilinin *TTS*'de yer alan deyimleşmiş birleşik fiiller bağlamında 30'dan fazla yan ve mecaz anlam kazandığı görülmektedir.

TTS'deki *ur-* fiiliyle oluşturulan deyimleşmiş birleşik fiiller, Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi sözcüklerindeki kullanımlarıyla kıyaslandığında *ur-* / *vur-* fiilinin fiil-tamlayıcı ilişkisi, eşdizimlilik ve anlam özellikleri açısından benzer nitelikler taşıdığı görülmektedir.

Türkçenin ilk yazılı kaynaklarından beri sözcüklerindeki kullanılagelen *ur-* / *vur-* fiilinin gerek *TTS*'deki gerekse Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi sözcüklerindeki kullanımlarına bakıldığında fiilin tamlayıcılarla ilişkisi açısından çok değişim göstermediği; ancak farklı nitelikteki isimlerle eşdiziminin, fiilin anlam alanını giderek genişlettiği görülmektedir.

***TTS*'de *Ur-* Fiiliyle Oluşturulan Deyimleşmiş Birleşik Fiiller**

ad urmak: Ad vermek, ad koymak.

ağlara urmak: Ağlar görünmek.

ateşe urmak: Yakmak.

avurt urmak: Çene çalmak, sohbet etmek.

ayağına balta urmak: İşine engel olmak.

ayağına baş urmak: Ayağına kapanmak.

azvana urmak: Kükreyip haykırmak.

bağda urmak: Güreşte sarmaya almak, çelme takmak.

- balk urmak*: bk. Balkımak (balkımak: parlamak, ışık saçmak).
- barmağa diş urmak*: Parmağını ısırarak, şaşmak.
- baş urmak*: Baş eğmek, saygı ile eğilmek.
- başına urmak*: Başına giymek; başına giydirmek.
- bilmeze urmak*: Bilmez görünmek, bilmezlikten gelmek.
- biri birine urmak*: Birbirine katmak.
- boynunu / boynun urmak*: Başını kesmek.
- buz urmak*: Buz üzerinde kaymak.
- caru urmak*: bk. car itmek (car itmek: Nara atmak, haykırmak, ilan etmek).
- cilve urmak*: Gösteriş yapmak, cilve ile kendini göstermek.
- çarh urmak*: bk. çarha girmek (çarha girmek: Dönmek, sema etmek).
- çav urmak*: Bağırarak, sesini her tarafa yaymak.
- çimtik urmak*: Çimtiklemek.
- çok urmak*: Diz çökmek, dize gelmek.
- çölmeğe urmak*: Çömleğe, tencereye koymak.
- çölmek urmak*: Yemek pişirmek için ocağa tencere koymak.
- delüye urmak*: Deli yerine koymak.
- dem urmak*: Nefes almak, nefes çekmek, üfleme.
- depme urmak*: Tekmelemek, tekme atmak.
- depük urmak*: Tekme vurmak, tekmelemek.
- dırnağ urmak*: Pençe atmak.
- divara urmak*: Tutup atmak, terk etmek.
- döğün urmak / vurmak*: Yara açmak, dağ basmak.
- el ayak urmak*: El ve ayakla ısrar hareketleri yapmak.
- el / elini urmak*: El atmak, el uzatmak, yapışmak, el sürmek, dokunmak.
- elin epeğine urmak*: Elini çenesine dayamak.
- feryad urmak*: Feryat etmek, haykırmak.

fing urmak: Fink atmak.

gök urmak: Dövme, veşm yapmak.

görmeze urmak: Görmemiş gibi davranmak, görmezden gelmek.

göz urmak: Dikkatle bakmak, göz koymak.

gözüne urmak: Gözüne sürmek.

gün urmak: Güneş yakmak, kavurmak.

hey / heye urmak: bk. hey demek (hey demek: Yuhalamak; dikkat, sakın demek).

him urmak: Temel atmak, yapı kurmak.

il urmak: Memleket yağma etmek.

ipe urmak: İpe takmak, dizmek.

işitmeze urmak: Duymuyormuş gibi davranmak, işitmemezlikten gelmek.

kadem urmak: Yapmaya girişmek.

kalem urmak: Kalem çalmak, nakış ve resim yapmak.

kanat urmak: bk. kanat kakmak (kanat kakmak: Kanat çırpma).

kendüyi urmak: Kendini atmak, saldırmak, hamle etmek.

kıymet urmak: Kıymet takdir etmek, değer, paha biçmek.

kıynak urmak: Tırnak geçirmek.

kulak / kulağ / kulah urmak: Kulak vermek, dinlemek; ehemmiyet vermek, kulak asmak.

kusgun urmak: Kuskun geçirmek.

külâh urmak: Serpuş giydirmek.

laf urmak: Yüksekten atmak, atıp tutmak, böbürlenmek, övünmek.

lafın urmak: Sözüünü etmek.

lâkab urmak: Ad takmak.

ling urmak: Tırıs yürümek.

mesel urmak: Hâle münasip meşhur söz söylemek, mesel irat etmek, misal getirmek.

mühür urmak: Mühür basmak.

nara urmak: Nara atmak, haykırmak.

nişan urmak: Nişan koymak.

ocağa urmak: Ateşe vermek.

od urmak: Ateşlemek, ateş vermek.

oda urmak: Ateşe atmak, yakmak.

otağ urmak: Çadır kurmak.

ölüye / ölürlüğe urmak: Kendisini ölmüş gibi göstermek.

özünü bilmeze urmak: Bilmezden gelmek, tecahül göstermek.

özünü hıraya urmak: bk. özünü hıraya geçmek (özünü hıraya geçmek: Kusurunu, aczini itiraf etmek).

patat urmak: Tokat atmak.

poca urmak: Yalpa vurmak.

rakam urmak: Nakşetmek, yazmak.

raks urmak: Raks etmek, oynamak, sıçramak.

resim urmak: Resmetmek, şekil çizmek, nakşetmek.

saç urmak: Yufka ekmeğini pişirmek için sacı ateş üzerine koymak.

sañ urmak: Ekine san hastalığı gelmek.

sancak urmak: Sancak dikmek.

süci / süci başına urmak: İçki dokunmak.

şabla / şapla / şaplama urmak: Tokat atmak, şamar çarpmak.

şalaka urmak: Tekme atmak.

şazılık nevbetin urmak: Meserret çalgısını çalmak.

tabanca / tapanca urmak / vurmak: Tokat atmak.

takla urmak: Takla atmak.

talava urmak: Yağmaya maruz bırakmak.

tekye urmak / vurmak: Dayanmak, yaslanmak.

terkini / terkin urmak: Terketmek, vazgeçmek.

tığa urmak: Bıçaklamak.

top urmak: Top atmak.

uyan urmak: Gem, dizgin takmak.

uyura urmak: Uyur gibi görünmek.

ün urmak: Yüksek ses çıkarmak, bağırarak, haykırmak.

üzerin urmak: bk. üzerine uğramak (üzerine uğramak: Üzerine yürümek, saldırmak, hücum etmek).

yakaya urmak: Kıyıya atmak.

yaku urmak: Dağ basmak.

yanbaşı urmak: Çarpmak, kalça ile vurmak.

yara urmak: Yara açmak.

yemin urmak: Yemin etmek, ahdetmek.

yol urmak: Yol kesmek, yol vurmak.

yolunu / yolun urmak: Yolunu kesmek.

yüz urmak (*yere yüz urmak, yüziin yere urmak, yüz toprağa urmak*): 1. Baş vurmak, müracaat etmek. 2. Yüz sürmek, secdeye kapanmak, yere kapanmak. 3. Yüz tutmak, teveccüh etmek, gitmek. 4. Yönelmek, rağbet etmek. 5. Aksetmek.

yüzüne göre tabanca urmak: Hâline münasip olanı yapmak.

zindana urmak / vurmak: Zindana atmak, hapsetmek.

Kaynaklar

- AKSAN, D. (1999). *Anlambilim – Anlam Bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- ARSLAN EROL, H. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- ATALAY, B. (1999). *Divanü Lugat-it-Türk Dizini, Cilt IV*. Ankara: TDK Yayınları.
- CLAUSON, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- GÜNAY, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İMER, K., KOCAMAN, A. ve ÖZSOY, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- JACKSON, H. (2016). *Sözlükbilime Giriş*. Çev.: Mehmet Gürlek-Ellen Patat. İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÖZTÜRK, D. (2008). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Ankara: TDK Yayınları.
- ŞEN, S. (2010). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Samsun.
- YÜCEOL ÖZEZEN, M. ve ÖRDEM, E. (2014). Yüz Kuramları Çerçevesinde Dil-Beden İlişkisi ve Türkiye Türkçesi – Bilişsel Dilbilimsel Bir Yaklaşım-. *International Journal of Language Academy* ISSN: 2342-0251 Volume 2/1 Spring 2014 p. 151 / 177.
- GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK. www.tdk.gov.tr / 030.02.2017.
- TTS. (1972). *Tanımlarıyla Tarama Sözlüğü I-VI*. Ankara: TDK Yayınları.